

VILNIUS UNIVERSITY

AUŠRA DAMBRAUSKIENĖ

IMPLEMENTATION OF THE *ULTIMA RATIO* PRINCIPLE IN
CRIMINALISING ACTS IN THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF
LITHUANIA

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2017

Dissertation was prepared at Vilnius University in 2012 – 2016.

Scientific Supervisor:

Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S).

Dissertation is defended at the public session of the Defence Council of the dissertation:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S).

Members:

Prof. Dr. Jonas Prapiestis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S);

Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01S);

Prof. Dr. Oleg Fedosiuk (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01S);

Dr. Stanislav Balík (University of West Bohemia, Czech Republic, Social Sciences, Law – 01S).

The Doctoral Dissertation will be defended at the public session of the Defence Council of the dissertation on 1 December 2017, at 1 p. m., at the Faculty of Law of Vilnius University, room Kazimieras Leonas Sapiega (302).

Address: Saulėtekio av. 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The Summary of Doctoral Dissertation was sent out on 31 October 2017.

The Doctoral Dissertation is available at Vilnius University Library and VU website:
www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS

AUŠRA DAMBRAUSKIENĖ

ULTIMA RATIO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS KRIMINALIZUOJANT
VEIKAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017 metai

Disertacija rengta 2012 – 2016 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Disertacija ginama viešame disertacijos gynimo tarybos posėdyje:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Nariai:

prof. dr. Jonas Prapiestis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

prof. dr. Aurelijus Gutauskas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

prof. dr. Oleg Fedosiuk (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S);

dr. Stanislav Balík (Vakarų Bohemijos universitetas, Čekija, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Disertacija bus ginama viešame disertacijos gynimo tarybos posėdyje 2017 m. gruodžio 1 d. 13 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2017 m. spalio 31 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

CONTENT

RELEVANCE OF THE RESEARCH TOPIC	6
THE OBJECT AND THE PURPOSE OF THE RESEARCH.....	11
TASKS OF THE RESEARCH.....	13
SOURCES OF THE RESEARCH	13
SCIENTIFIC NOVELTY, THEORETICAL AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH.....	17
METHODS OF THE RESEARCH	18
STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED	19
STRUCTURE OF THE DISSERTATION	20
CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS OF THE RESEARCH	21
AUTHOR'S PUBLICATIONS RELATED TO THE SUBJECT OF THE DISSERTATION.....	26
PAPERS PRESENTED BY THE AUTHOR AT INTERNATIONAL CONFERENCES	26
INFORMATION ABOUT THE AUTHOR.....	27
SUMMARY OF THE RESEARCH IN LITHUANIAN.....	29
<i>ULTIMA RATIO</i> PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS KRIMINALIZUOJANT VEIKAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE (Reziumė)	29
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS	45
AUTORĖS PRANEŠIMAI, PRISTATYTI TARPTAUTINĖSE MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE.....	45
INFORMACIJA APIE AUTOREĮ	46

RELEVANCE OF THE RESEARCH TOPIC

Criminalization of certain harmful, dangerous and reprehensible acts has especially intensified in the XX-XXIst centuries both in other countries and in Lithuania, on the grounds of the necessity to better protect public security, public order, economy, family, morals, and other goods.

Already since the end of the XIXth century acts that were harmful to the society but were not contradicting traditional morals were intensively criminalised in foreign countries. Thus, new regulatory offences, public welfare offences concerning various areas, such as labour, roads, trade, social security, environmental protection, appeared in the United States of America and in the United Kingdom. Later the countries of continental Europe took the same course, especially when the era of codification started.

After the restoration of Lithuania's independence (11th March 1990) and after the change of the country's political and economic system, during implementation of the country's legal system reform, until the new Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter – the Criminal Code, the CC) was created (26th September 2000, in force since 1 May 2003), an obvious tendency of criminalisation and reinforcement of criminal liability was prevalent, the aim of it being to defend the new country and its constitutional order, as well as to create a new legal framework for regulating economic matters. When the new Criminal Code of the Republic of Lithuania was created, criminalisation of acts did not subside, and can be observed until now. For example, since the adoption of the Criminal Code, until 1 July 2017 the Parliament of the Republic of Lithuania adopted 72 new laws changing and (or) supplementing the Criminal Code, and until the beginning of 2015, 35 new acts were criminalised, mostly related to the areas of business, labour, health and social security, environmental protection, IT, nuclear energy, and terrorism.

It is observed in the academic works of criminal law that once the new Criminal Code entered into force, the suggested amendments were oriented more to particular problems (e. g. drug addiction, smuggling, corruption, crimes against children, etc.) and it was offered to strengthen the punishments, but not to soften them, and to criminalise, but not to decriminalise particular acts. Usually the amendments were justified by

worsened criminogenic situation, dangerousness of acts, statements that existing criminal liability was not sufficient, in separate cases successful examples of the practice in foreign cases were presented. In order to prove the need for amendments, the political, economic, and even cultural contexts of the time were used, as well as the prevalent moods and tensions in the society, appealing not only to common sense, but often to emotions and collective feelings.

However, neither theory nor empirical research can confirm that criminalisation and strict punishments reduce the crime level. For example, amendments of the Criminal Code in the period of 2003-2010 strengthening sanctions had nothing in common with the real tendencies of registered crimes. Once the sanctions were strengthened, the amount of crimes did not reduce, but even increased.

A part of the amendments was made due to the influence of the public opinion where one or other social problem was widely discussed in the public debate, another part – simply due to the will of the legislator to punish more strictly in order to allegedly better protect a particular social value. Even though some amendments of the CC truly allowed to better balance certain criminal provisions, criminal policy became stricter during this period.

One can come across opinions in the academic literature that active criminal law making which is not usually distinguished by high quality of legal technique, does not increase but decreases legal security of citizens, because it turns criminal laws into a mishmash of non-systemised norms competing with other branches of law, full of ambiguities and contradictions, where if one wishes it is possible to charge each person that is doing something with some crime. Thus, the society gradually becomes ‘criminal’ society where almost every person has had criminal experience and where almost every person can be considered a criminal.

Furthermore, superfluous and unfounded criminalisation also triggers additional costs to the state and creates unreasonable burden to all members of the society. In Lithuania that is illustrated, for example, by the rate of prisoners (in the beginning of 2016 – 7 355, including persons under arrest (245 persons per 100 000 inhabitants) which, as in other mostly Eastern European (Union) countries is one of the highest. Having in mind that the number of prisoners depends not only on the frequent application of the custodial sentence but also on its average duration which is especially

long in Lithuania, calculated in years, public costs necessary in order to support a high number of prisoners for a quite long time undoubtedly increase (e.g. in 2016 the amount of funds used for maintenance of one person per day on average was 21,96 Eur).

It is also important for the problematics and relevance of the research that after restoration of Lithuania's independence and creation of the new Criminal Code, where it was further intensively amended and new acts were criminalised, a situation sometimes occurred where double liability was foreseen for the same act. Currently there are acts in the CC which under the same conditions can be considered a tort (delict), an administrative offence or another infringement of law (e.g. defamation (Art. 154 of the CC), unauthorised engagement in economic, commercial, financial or professional activities (Art. 202 of the CC), use of a credit, loan or targeted support not in accordance with its purpose or the established procedure (Art. 206 of the CC), etc.). Thus, not only a theoretical but also a practical necessity arose to separate crimes from other infringements of law, i. e. to purify and separate criminal liability from other types of legal liability. This problem was especially highlighted during the preparation of the Code of Administrative Offences of the Republic of Lithuania, where the promoters of the project of the new code justified the necessity of its adoption namely by the reason that the old Code of Administrative Violations of the Republic of Lithuania had damaged the consistency of administrative and criminal liability, and that the entirety of sanctions and strictness of particular penalties had distorted the separation of criminal and administrative liability.

That causes the problem of lack of consistency, systematicity, and clarity of the code as a codified act of law, where the norms of the Criminal Code become inconsistent not only with norms of other acts of law, but also between themselves, and the principle of lawfulness is infringed, the addressees of these norms cannot clearly understand what liability and for what behaviour is established which leads to burdening of application of law, i. e. application of criminal law in a particular case, because when the problem of separation of crimes and other infringements of law is not solved by the legislator, it migrates to courts (the sphere of application of law).

Finally, seeing criminal liability or criminal law in the wider sense as a mechanism which limits and even violates the fundamental freedoms of those that infringe this law, as criminal law is recognized to be the harshest, strictest measure of social control used

by the state, when criminal sanctions by themselves cause inter alia limitation of liberty and property of the convicted, and the moral and social condemnation inherent in each criminal sanction stays with the convicted for a long time, even after the sentence is imposed and served (e. g. conviction), a decision to criminalise a certain act means also taking a democratically substantiated responsibility for state actions concerning constitutionally allowed interference with individual freedoms.

Thus, after the restoration of Lithuania's independence, until adoption of the new Criminal Code of the Republic of Lithuania, and after its adoption, until now, a quite intensive criminalization of acts can be observed, which not only does not reach the aim of crime control, but also increases the cost of criminal justice, often causing additional problems of separating criminal offences from other infringements of law, as well as problems of inconsistency, uncertainty, and lack of cost efficiency. Active criminal law making also poses a risk of creating a 'criminal' society. Furthermore, the nature of criminal law, which requires to ensure not only the protection of the fundamental interests requiring to be safeguarded, but also the protection of fundamental individual rights, presupposes the need to have or establish criteria or principles, allowing to limit and assess the activity of crime control carried out by the state.

Assessment of repressiveness of such criminal policy and the question of measures limiting it are analysed in Lithuanian academic literature in a highly fragmented way. In 2005, it was emphasised that Lithuania had been implementing independent criminal policy for fifteen years, but there had been very little attention given to its analysis and assessment. After 2005, only few academic works on the topic of criminal policy *in genere* have been published. However, more attention was given to separate parts and aspects of the policy, for example, analysis of sanctions, analysis of criminal liability of certain subjects, or analysis of certain particular crimes (*corpus delicti*, criminalization).

Taking that into account, it is important to lay foundation for a more comprehensive, integrated assessment of and scientific research on Lithuanian criminal policy, with the aim of identifying the possibilities and ways of restricting criminal liability. Therefore, a systemic analysis of validity and expediency of criminalization of particular crimes established in the Criminal Code of the Republic of Lithuania is carried out in the light of implementation of the *ultima ratio* principle.

Such a choice was determined first of all by the fact that in order to solve the above-mentioned problems of criminal justice, the first level of criminal policy, criminal law making, is extremely important, as it is the first one in line having the task of assessing the need of criminalization of acts, and this level is given little attention in Lithuanian jurisprudence, as more focus is given to judicial case-law, touching the question of criminalization of certain acts essentially only in a fragmented way. Furthermore, possibilities of limiting criminal policy established in the General part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (e. g., the possibility to suspend a sentence (Art. 75 of the CC), to release a person from criminal liability (Art. 36–40 of the CC), to impose a more lenient penalty than provided for by law (Art. 54(3), 62 of the CC), etc.)), which, as mentioned before, are given significant attention in the criminal jurisprudence, are essentially related to criminal liability that is already being applied and its commutation or mitigation, but not to renunciation of criminal liability for a certain act, which is carried out when the legislator decriminalises certain acts. Furthermore, the process of decriminalisation, together with dejuridisation and depenalisation, is one of the most important and strictest forms of limiting the criminal justice system (criminal liberalism). It is exactly this theory of (de)criminalisation that distinguishes requirements, criteria or filters, which partly limit discretion of the legislator in adopting criminal laws. One of such criteria is considered to be the principle of the last resort (*ultima ratio*) (in Latin, the final argument, the last resort), which is also called the principle of the final (strictest) measure in the academic literature. It means that the prohibitions in criminal laws and criminal sanctions must be resorted to only when it is inevitable, when there are no alternative and effective measures in other branches of law (e. g. in civil, administrative, etc.). Thus, in order to determine whether the criminal policy and crime control in Lithuania is not excessively unlimited, whether the state of Lithuania has reasonably and legitimately criminalized certain activities that are harmful to the society, the most appropriate research, it should be assumed, is an assessment of criminalization of crimes established in the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania in the light of the *ultima ratio* principle, taking into account the possibility of establishing and applying other types of legal liability for these acts. Lastly, the relevance of the research is also substantiated by the position of international organizations, institutions and academics on the questions of

(de)criminalization of particular crimes and on repressiveness of criminal policy generally.

Thus, in summary, this work is relevant because, taking into account the tendencies of criminal liberalism and the necessity to limit the criminal policy of the state, it comprehensively analyses the main criminal law of Lithuania in terms of criminalization of certain acts, assessing the expediency and validity of such criminalization in the light of the principle of criminal liability as a last resort, *ultima ratio*, which has not been given sufficient attention until now. That also means a respective assessment of the repressiveness of criminal policy in Lithuania, and an acknowledgment of the international standards and obligations of Lithuania.

THE OBJECT AND THE PURPOSE OF THE RESEARCH

The object of this research is criminalisation of acts in terms of separating crimes from other infringements of law. Since this object can be analysed from the point of view of both application of law and criminal law making, the latter point of view is chosen in this case, i. e. in the general sense it is aimed to determine whether the criminal policy and crime control in Lithuania is not excessively unlimited, whether criminalisation of certain acts in Lithuania is well-founded and legitimate, having in mind the possibility of establishing other types of legal liability for these acts. In other words, the main aim of this dissertation research is to assess how the principle of criminal liability as the last resort (*ultima ratio*) is implemented when criminalising certain acts in the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania.

The choice of particular acts for analysis of expediency and validity of their criminalisation was determined in particular by their relationship with other types of infringements of law (torts, delicts, administrative offences or professional misconduct). Therefore, when analysing the question of expediency and validity of criminalisation of these crimes, the author is searching for a divide between them and other types of infringements of law, thereby answering the question whether and how the principle of criminal liability for these acts as a measure of final, last resort (*ultima ratio*) is being implemented. The choice of particular acts for their assessment in the light of the *ultima*

ratio principle was also determined by their relative relevance and mixed reception in academic legal literature and legal practice (e. g. in case of defamation, there are opinions both for its decriminalisation and for its criminalisation). Other important factors in choosing the particular acts included their prevalence, frequent application of criminal liability for committing those acts, or, vice versa, quite rare application of criminal liability (e.g. for misappropriation of a found item, Art. 185 of the CC). In order to avoid repetitive research of particular crimes, the author chose the crimes that had not been (comprehensively) analyzed from the point of view of expediency and validity of their criminalization in academic works of other authors. Finally, the choice of particular crimes for analysis was also determined by the abundance of problems in case-law and the scope (limits) of this work.

On this basis, the following crimes were chosen and analysed – defamation (Art. 154 of the CC), misappropriation of a found item (Art. 185 of the CC), unauthorised engagement in economic, commercial, financial or professional activities (Art. 202 of the CC), use of a credit, loan or targeted support not in accordance with its purpose or the established procedure (Art. 206 of the CC), fraudulent or negligent management of accounts (Art. 222 and 223 of the CC), crimes against the environment (Chapter XXXVIII of the CC), and abuse of office (Art. 228 of the CC).

Thus, this work does not concern the analysis of the possibilities of limiting application of criminal legal measures, i. e., economy of repression; it also does not concern the questions of sanctions for particular *corpus delicti*, the system of punishments constituting it, proportionality, nor their application and implementation. Judicial case-law is referred to only so far as is necessary to reveal the problems faced in practice when applying criminal liability for the analysed crimes. Firstly, judicial case-law is used in identifying the crimes (their *corpus delicti*) the interpretation and application of which cause most problems in practice, i. e. separation of which crimes from other infringements of law causes the most problems in practice. Afterwards, with the help of judicial case-law the most problematic issues of the concept and interpretation of the material elements of the chosen crimes' *corpus delicti* are identified, which become the basis for analysis of the issue of expediency and validity of the criminalisation of these acts. Furthermore, the analysed crimes are compared to similar or analogous crimes established in criminal laws of foreign countries only in so far as is

necessary to reveal the concept of the elements of *corpus delicti* of these crimes in the national context.

TASKS OF THE RESEARCH

The purpose of the research is achieved through implementing the following **tasks**:

1. To detect the origins of the *ultima ratio* principle, identify the ‘predecessors’ of this principle and review its development;
2. To reveal the essence of this principle, to identify the elements constituting its content and to establish its legal significance and position in the system of criminal law principles;
3. To analyse the respective crimes established in the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, assessing the validity and expediency of their criminalisation in the light of the *ultima ratio* principle;
4. To provide conclusions and possible solutions (suggestions) to the identified theoretical and practical problems concerning implementation of the *ultima ratio* principle.

SOURCES OF THE RESEARCH

The only more comprehensive theoretical and practical analysis of the implementation of the *ultima ratio* principle (mainly in judicial case-law) in Lithuania, was carried out by O. Fedosiuk and was published quite recently, in his article in 2012. In the works of other Lithuanian academics both until 2012 and up to now the *ultima ratio* principle is only mentioned. For example, V. Justickis, V. Pavilionis and G. Švedas have mentioned this principle discussing criminalisation (decriminalisation) and its criteria. As regards the issues of criminalising particular crimes and delimiting them from other offences, the input of A. Čaplinskas, A. Dapšys and J. Misiūnas, O. Fedosiuk, E. Gruodytė, G. Ivoška, K. Janušauskaitė, G. Kuncevičius, L. Pakštaitis, V. Piesliakas, D. Pranka should be mentioned, but those are more fragmented analyses, moreover, essentially not in the light of implementation of the *ultima ratio* principle. Thus, not a single academic

work in criminal legal theory in Lithuania has been dedicated to a consistent, exhaustive and comprehensive analysis of the *ultima ratio* principle, its legal significance, and position (especially in legislation), or for expediency and validity of criminalisation of acts in the light of the *ultima ratio* principle (i. e. pertaining to practical significance of this principle).

In foreign academic literature, unlike in Lithuania, there are far more works dedicated to the analysis of the *ultima ratio* principle and its significance in the system of criminal law. One of the most recent research works of wider scope on the *ultima ratio* principle is a publication of the Oñati International Institute for the Sociology of Law that has been prepared based on an international seminar ‘*Ultima Ratio: Is the General Principle at Risk in our European Context?*’ that took place on 2-4 February 2012 in Oñati (Spain). The publication consists of contributions by legal academics (such as K. Touri, P. Minkinen, C. F. Stuckenberg, S. Melander, R. Wendt, S. Haggenmüller, and others) on various theoretical and practical issues of *ultima ratio* principle such as theoretical approaches on *ultima ratio*, *ultima ratio* in the post-national context, *ultima ratio* and proportionality, *ultima ratio* and judicial decision-making.

The foundations for this research were laid by N. Jareborg, professor of criminal law in Uppsala University (Sweden), who has significantly contributed to analysis of the legal significance of the *ultima ratio* principle. He was opposed by professor of philosophy D. Husak who has presented a sceptical approach to application of the *ultima ratio* principle. Various aspects of *ultima ratio* principle, its relationship to other principles and provisions of law, significance in limiting the system of criminal law, criminal policy has both previously and afterwards been analysed and is still analysed by a substantial number of criminal law academics from Germany, for example, W. Hassemer, R. Hefendehl, H. H. Jescheck, T. Weigend, H. Jung, K. Lüderssen, C. Nestler-Tremel, E. Weigend, C. Prittwitz, J. Wessels, W. Beulke, W. Wohlers, T. Vormbaum, and others. One should also mention the expertise of, for example, M. Kaiafa-Gbandi, M. Böse in analysing the *ultima ratio* principle and other related general principles of criminal law in the context of European Union law. Furthermore, in the context of this research one should also mention Russian academics of criminal law, for example, V. Kudriavcev, A. Naumov, N. Lopashenko, N. Tagancev.

Lastly, a comprehensive, systematic and exhaustive dissertation research has been presented by a German academic of criminal law C. Trendelenburg, who has analysed implementation of the *ultima ratio* principle in case of criminalising (criminality) of law infringements of economic character (i. e. illegal trade of shares among shareholders of a company and driving a company to an end [liquidation, bankruptcy, etc.]).

Thus, the principle of *ultima ratio*, its legal significance and issues of criminalisation examined in its context have not been analysed only in Lithuania, but it is possible to find more studies on this topic in foreign legal literature.

Based essentially on foreign legal literature, it has been searched for the 'predecessors' of the *ultima ratio* principle and the germs of its origins in this work; development of the *ultima ratio* principle has been reviewed. The analysed works included those of academics such as K. Amelung, J. M. F. Birnbaum, J. Feinberg, C. Roxin, who essentially focused on the abolitionist, minimalistic tendency of criminal law which has led to the emergence of critical movements in criminal law, and, of course, to acknowledgment of such measures as the *ultima ratio* principle.

In the process of writing this thesis, the works of both foreign and Lithuanian criminal law academics have been analysed wherein the concept of the *ultima ratio* principle, its legal significance and position in the system of principles of law have been discussed. The basis of this analysis was formed by the works of Lithuanian academics of criminal law O. Fedosiuk, V. Justickis, V. Pavidonis and G. Švedas and foreign academics of criminal law D. Husak, N. Jareborg, C. Prittwitz, K. Touri, and others.

In order to identify the criteria for separating crimes from other infringements of law, in addition to the already mentioned Lithuanian academics of criminal law, it has also been referred to the results of analyses carried out by A. Abramavičius, A. Čaikovski, A. Čaplinskas, A. Dapšys, J. Misiūnas, D. Pranka, and others, wherein precisely these issues have been examined.

For analysis of particular acts (*corpus delicti*) and their criminalisation the works of Lithuanian academics such as M. Girდაuskas, J. Prapiestis, A. Gutauskas, G. Ivoška, G. Kuncevičius, L. Pakštaitis, J. S. Pečkaitis, V. Piesliakas have been referred to.

The works and commentaries of other Lithuanian academics of criminal law and other fields of law have also been important generally for this dissertation research, for example, those of R. Burda, S. Kuklianskis, T. Girdenis, E. Gruodytė, L. Meškys,

I. Jarukaitis, K. Jovaišas, E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, P. Ragauskas, E. A. Vitkutė, R. Kaziliūnaitė, G. Kuncevičius, V. Kosmačaitė, M. Maksimaitis, A. Marcijonas, B. Sudavičius, A. Milinis, A. Vosyliūtė, A. Pikelis, J. Prapiestis, A. Baranskaitė, P. Selilionis, S. Šedbaras, P. Veršekys, and others. Works of foreign academics, such as A. Ashworth, M. C. V. Clarkson, M. D. Dubber, M. Kaiafa-Gbandi, L. Kramer, D. Milo, V. Mitsilegas, N. Peršak, J. Pradel, J. Schonsheck, K. W. Simons, K. Tiedemann, have also been valuable.

The main normative source of this research is the CC. Other legal acts of the Republic of Lithuania have also been invoked, such as the Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania, the Code of Administrative Offences of the Republic of Lithuania, the Civil Code of the Republic of Lithuania, the Law on Tax Administration of the Republic of Lithuania, the Law on Environmental Protection of the Republic of Lithuania, the Civil Service Law of the Republic of Lithuania, and others.

It is important to note that the contents of the amendment projects of the CC, their explanatory notes and accompanying documents have been examined which allowed to identify the relative reasons of criminalisation of certain acts, as well as opinions of various legal practitioners and academics on the issue. It also allowed to identify the European Union legislation and jurisprudence as well as the European countries the legislative and academic experience of which have been taken into account in forming the *corpus delicti* of the respective crimes in the CC of Lithuania.

Analysis of judicial case-law played an important role in the second part of the research. Jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania has mostly been invoked in this work. Case-law of first and second instance courts of the Republic of Lithuania and decisions of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania have been examined as well.

It has also been referred to international and European Union (hereinafter – the EU) legislation (for example, the United Nations Convention against Corruption (2003), Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests (1995), Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and

Social Committee and the Committee of the Regions ‘Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law’ (2011), and others). Laws of foreign countries relevant to this research have been analysed (of Estonia, Latvia, Poland, Russia, Germany, and others).

Lastly, statistical data and other materials collected by various state institutions such as the European Law Department at the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania, Prison Department at the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania, and others, have been important for the object of the research.

SCIENTIFIC NOVELTY, THEORETICAL AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH

The novelty of this research lies in the fact that it is the first comprehensive analysis of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania in the light of the *ultima ratio* principle in Lithuania. Furthermore, it is generally the first research of the scope of a dissertation on one of the principles of criminal law. Firstly, the content of the *ultima ratio* principle is defined, its historical origins and ‘predecessors’ are identified, its legal significance and position in the system of criminal law principles are established. Afterwards, the issues of validity and expediency of criminalisation of certain crimes are comprehensively analysed in the context not only of exclusively criminal law (and criminal policy), but also in the context of relationship with other infringements of law (torts, delicts, administrative offences or professional misconduct).

Moreover, a quite abundant case-law of Lithuanian courts starting from adoption and entry into force of the CC in case of each analysed crime was examined, and issues of interpretation and application of *corpus delicti* of these crimes have been identified. Statistical data concerning the cases where persons were charged with committing these crimes have also been collected.

In practical terms, this research considers the necessity of criminalisation of the respective crimes prohibited in the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (i. e. defamation, misappropriation of a found item, unauthorised engagement in economic, commercial, financial or professional activities, use of a credit, loan or

targeted support not in accordance with its purpose or the established procedure, fraudulent or negligent management of accounts, crimes against the environment, and abuse of office) and provides suggestions and possible solutions to this problem.

METHODS OF THE RESEARCH

Conventional research methods applied in criminal law have been used in this work, the most important of which have been logical argumentation, synthesis, linguistic, historical, systematic, comparative, and document analysis methods.

Logical argumentation and synthesis methods have been applied throughout the whole process of writing this work. The use of these methods allowed to form the concept of this research, accomplish the tasks of the research, and to formulate the final conclusions and suggestions.

Linguistic method was employed in revealing the meaning of certain notions used in this work, for example, '*ultima ratio*', 'element', 'found item', 'commercial manner' and so on.

Historical research method has been applied in discovering the origin of the *ultima ratio* principle, analysing legal academic literature, examining development of criminal laws, and during analysis of *corpus delicti* of certain crimes, for example, in the second part of the work, where the circumstances and reasons of establishing the crime of unauthorised engagement in economic, commercial, financial or professional activities and the elements of its *corpus delicti* in the CC have been revealed.

Systematic research method is mostly reflected in the second part of the work, where the links of *corpus delicti* of the respective crimes to analogous or similar *corpus* (elements) of other infringements established in other legal acts (e. g. the Civil Code of the Republic of Lithuania, the Code of Administrative Offences of the Republic of Lithuania) are analysed and the relationship of these crimes with other crimes and provisions of the CC, etc. is examined.

Comparative method was used when comparing legislation in force with obsolete legislation, projects of laws, and ideas of different academics. Application of this method also aided in disclosing the existing differences between the criminal laws of Lithuania

and other countries, assessing their similarities, and allowed showing how one or other question is regulated in other countries.

Using the method of document analysis allowed supplementing the research materials with statistical data and practical examples.

STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED

Statements of this research to be defended:

1. The essence of the *ultima ratio* principle is that criminal liability, as a measure restricting individual's rights and freedoms the most, must be used only in exceptional cases both in adopting criminal laws and in applying them, only when other legal and non-legal measures are insufficient in order to achieve the aim of crime control and prevention.
2. The content of the *ultima ratio* principle consists of a) certain coercive measure – criminal liability; b) certain condition – absence of alternative effective coercive measures in order to prohibit the undesirable behaviour in other branches of law; c) an offence of sufficient gravity by which the legal goods of the biggest importance to the individual, the society, and the state are threatened. The content of the principle encompasses both internal and external aspects, as well as the aspects of legislation and application of law.
3. The *ultima ratio* principle should be considered an imperative, independent principle of law due to the special status conferred to it in the constitutional jurisprudence and its connection to the postulate of the protection of fundamental human rights and freedoms. The main area of its manifestation – criminal legislation – grants it the significance of a special independent principle of criminal policy.
4. Implementation of the *ultima ratio* principle in criminalising specific acts in criminal law manifests through separation of criminal liability from other types of liability, as well as delimitation of crimes and other infringements of law, which is determined by the functional directions of the main types of legal liability, general and specific descriptive objective and subjective elements of a specific

crime, and through assessment of the effectiveness of other (less severe) legal measures.

5. Implementation of the *ultima ratio* principle in criminalising acts in the Criminal Code of the Republic of Lithuania is not always appropriate due to ambiguity and inaccuracy of the elements of crimes (e. g. ‘could arouse contempt for this person or humiliate him’), frequent use of elements open for evaluation (e. g. ‘commercial manner’), *corpus delicti* containing references to other legal provisions (crimes against the environment), which leads to not only a too wide margin of appreciation for users of the law, but also to an insufficiently clear separation of crimes from other infringements of law (torts, delicts, administrative offences or professional misconduct) giving priority not to the latter, less severe, but to the more severe measures of criminal law.

STRUCTURE OF THE DISSERTATION

The dissertation is composed of an introduction, two parts of the main body, conclusions and suggestions, a list of the sources used in preparation of the dissertation, and a list of the academic articles published by the author on the topic of the dissertation.

The first part of the research reveals the theoretical basis of the *ultima ratio* principle, i. e. the origins and development of *ultima ratio*, the concept of the *ultima ratio* principle (the essence, the content, its significance and position in the system of criminal law principles).

The second part of the research consists of assessing separate crimes in the light of the implementation of the *ultima ratio* principle. The main problems in separating these crimes from other infringements of law and in interpreting the elements of *corpus delicti* of these crimes are revealed. Case-law on these issues is analysed, main tendencies are identified. National law is compared to similar legislation in foreign countries, their case-law, jurisprudence. Expediency and validity of criminalisation of analysed crimes is assessed in the context of establishing other types of legal liability. The general criteria for separating crimes from other infringements of law (torts, delicts, administrative offences or professional misconduct) are also identified in this part.

The main conclusions and suggestions are provided in the end of the dissertation.

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS OF THE RESEARCH

1. The ideas, conceptions and theories of criminal liberalism concerning the material elements of crime, protection of legal goods, danger to them, the principle of universal social harm, that originally were the object of discussions concerning the limits of the punitive powers of the state, the subsidiarity and fragmentation of criminal law and later – the criterion of legitimacy of criminal law, defining the essence and purpose of criminal law, and established in the constitutional jurisprudence and case-law and even in criminal laws, gave a beginning to the idea of *ultima ratio*, meaning that the measures of criminal law must be used only in inevitable, extreme cases.
2. The *ultima ratio* principle in criminal law means that establishing and applying criminal liability for a certain socially undesirable behaviour as the strictest form of the state's reaction to such behaviour, restricting individual's rights and freedoms the most, is suitable only in exceptional cases, when it is inevitably necessary and when other legal or non-legal measures are insufficient and ineffective in order to prohibit and control this behaviour.
3. Elements composing the *ultima ratio* principle: a) criminal liability as a certain coercive measure against socially undesirable behaviour; b) absence of alternative effective coercive measures in order to prohibit the undesirable behaviour in other branches of law; c) a sufficiently dangerous socially undesirable behaviour (an infringement of law) of sufficient gravity by which the legal goods of the biggest importance to the individual, the society, and the state are threatened. The *ultima ratio* principle also plays a role of regulating the coherence of the criminal law system (the internal content aspect), and determines the relationship of criminal law and other fields of the legal system (the external content aspect). The *ultima ratio* principle also operates both in creating and in applying law.
4. The legal significance of the *ultima ratio* principle ranges from an academic recommendation for legislation to a constitutional principle. Due to the specific

status conferred to this principle by the constitutional jurisprudence, as well as its connection with the postulate of protection of human rights and freedoms and the constitutional principle of proportionality, *ultima ratio* should be considered not an academic recommendation for legislation or a principle of ethics in legislation, but an imperative, independent legal principle. The fact that the principle of *ultima ratio* manifests first of all in the field of legislation, limiting the discretion of the legislator in the process of criminalisation, determines that *ultima ratio* should be considered an independent special principle of criminal policy.

5. Crimes are separated from torts (delicts) through the main functional directions of criminal law (liability) and civil law (liability) that are still predominant – punishment and compensation, and methods of their implementation or legal regulation. In separating specific crimes from torts (delicts), the general elements inherent to all crimes are important, of which the Lithuanian case-law and jurisprudence of criminal law acknowledges dangerousness to be the most significant. The special elements of a particular crime that are reflected in its *corpus delicti* and describe the abovementioned general elements of a crime are also important, i. e. objective and subjective elements of crime, of which the most significant in this case are the manner of committing the act, means and tools, degree and type of guilt, aims and motives. A supplementary criterion or a circumstance could be an objective aggravation of a creditor's legal situation or of performance of civil contracts.
6. The issue of expediency and validity of criminalizing the crime of defamation (Art. 154 of the CC) manifests through the abstractness of the objective elements of *corpus delicti* and their nature of being open to evaluation, as well as their subjective, different and not always suitable interpretation and application in case-law. It also manifests through the relationship between honour and dignity on the one hand, and freedom of expression on the other hand, as well as through the relationship between the crime of defamation and violation of human honour and dignity as a tort (delict). However, criminalisation of defamation is necessary, but only in extraordinary, exceptional, extreme cases. It is suggested to renounce the element of the main *corpus delicti* of defamation which characterises defamation – use of a media outlet, and to regard defamation to be a crime when a person is

defamed for having done a crime, or when the head of the state, judges, other state officers or civil servants are defamed, or when the defamation causes or may cause grave consequences, big harm (losses) caused to certain interests. The imprisonment sentence for this crime should also be renounced.

7. The expediency and validity of criminalising the crime of misappropriation (Art. 185 of the CC) of a found item is justified by its dangerousness to the rights and legal interests of an individual, the society and the state, and is described by a high value of a found item (over the size of 250 MSF¹) and big scientific, historical and cultural importance of the found item. If in case of a high value of the found item (especially in case of a treasure) there are certain doubts whether it justifies dangerousness of this act, the big scientific, historical and cultural significance of the found item best describes the element of dangerousness of the crime of misappropriation of a found item and justifies its criminalisation. In other cases, civil liability should be given priority due to its indemnifying and compensating character.
8. Considering the international commitments of the Republic of Lithuania with regard to the protection of the financial interests of the European Communities (the European Union), as well as the necessity of regulation of use and proper protection of national funds, article 206 of the CC ('Use of a credit, loan or targeted support not in accordance with its purpose or the established procedure') should only establish criminal liability for the use of targeted support, subsidy or other grant from public sources (budgets or respective funds) not in accordance with its purpose or the established procedure, if these funds are of big value – more than 250 MSF. This way the criminal liability for the use of a credit or loan not in accordance with its purpose or the established procedure, in case there are no dangerous consequences, should be renounced, but criminal liability for the use of a credit or loan (over the

¹MSF – minimum subsistence figure. Currently (since 22 October 2008) it should be called the basic amount of punishments and penalties, however, the CC so far has not been changed accordingly. According to the decision of the Government of the Republic of Lithuania No. 897 adopted on 3 September 2014, 'On Changing the Government Decision No. 1031 Adopted on the 14 October 2008 'On Approving the Basic Amount of Punishments and Penalties' (Legal Acts Register, 2014, No. 12127), in force since 1 January 2015, the basic amount of punishments and penalties equals 37,66 Eur, therefore the MSF (minimum subsistence figure) is calculated according to this amount. Thus 250 MSF currently equals 9 415 Eur. According to the decision of the Government of the Republic of Lithuania No. 707 adopted on 30 August 2017, 'On Changing the Government Decision No. 1031 Adopted on the 14 October 2008 'On Approving the Basic Amount of Punishments and Penalties' (Legal Acts Register, 2017, No. 14215), will coming in force on 1 January 2018, the basic amount of punishments and penalties will be equal 50 Eur. Thus 250 MSF will be equal 12 500 Eur.

size of 250 MSF) not in accordance with its purpose or the established procedure and not repaying the loan on time and causing serious pecuniary loss to the creditor, guarantor or other person, should remain.

9. A crime and an administrative offence are separated according to a quantitative criterion of the degree of dangerousness which is described by the entirety of objective and subjective elements of a specific *corpus delicti* (usually – the object, nature, consequences of the act, etc.), and, according to the German legal tradition, according to a qualitative criterion – the category of moral reprehensibility.
10. Elements of the *corpus delicti* established in article 202 of the CC (‘unauthorised engagement in economic, commercial, financial or professional activities’) must be linked to the value protected by this norm, related to the essential legal requirements of the legitimacy of the economic, commercial, financial and professional activities, as well as to receiving a sufficiently big amount of income, continuity of such activity, and other elements which would reveal the connection of such act to the value protected by criminal law, i. e. that such activity violates the established order of economic activities and infringes the principles of honest entrepreneurship. It is suggested to eliminate the element of ‘commercial manner’ from the norm, leaving only the element of large scale as a criterion of criminality. The element ‘in other illegal manner’ should be changed to a more precise wording ‘on other illegal basis’, and article 202(2) of the CC should be annulled, i. e. engaging in prohibited economic, commercial, financial or professional activity should be decriminalised.
11. The ultimate aim of the accounts’ management, various practical aims and intents of disorderly (criminal) accounts management (to misappropriate, squander another’s property that has been entrusted, to avoid tax, and so on) presupposes a conclusion that the current construction of crimes of fraudulent or negligent management of accounts in Art. 222 and Art. 223 of the CC where a necessary and distinctive element of liability for criminal management of accounts is that it disables, fully or in part, determination of the person’s activities, the amount and structure of the assets, equity or liabilities thereof, should be corrected by establishing that the necessary consequence of such acts is ‘serious harm’ understanding it broadly – as a harm not only to an individual, but also to the state financial interests, linking it to misappropriating property, failure to pay tax of sufficiently big amount (value)

(250 or 500 MSF), or other serious consequences (e. g. bankruptcy). The *corpus delicti* of ‘negligent management of accounts’ enshrined in article 223 should also be corrected interpreting all the three acts specified in this article as committed only through negligence, therefore it is suggested to supplement this article by a new second part (whereas the currently second part would become the third part), wherein the forms of guilt would be clearly indicated, i. e. that a person is liable pursuant to these articles only in those cases when the crimes are committed through negligence.

12. In case of infringements of environmental protection acts, priority should be given to administrative liability, and criminal liability is suitable only in exceptional cases, when violations of environmental laws are really serious and cause serious harm to the environment, individuals, the society, and the state. Current regulation of crimes against the environment enshrined in the Criminal Code of the Republic of Lithuania does not completely accord with this position, as the majority of elements described in *corpus delicti* of crimes against the environment are open to appreciation, furthermore, the *corpus delicti* of these crimes are essentially referring to other laws regulating environmental protection, which causes not only the issues of clarity and application of criminal law, but also the issue of separating these crimes from administrative offences for infringing the requirements of environmental protection laws, thus also the issue of a proper application of the *ultima ratio* principle in criminal law. The European Union laws that are the basis for these provisions are criticised for the lack of compliance with the general principles of EU and criminal law, and especially the *ultima ratio* principle.
13. The main criterion of separating a crime from professional misconduct (just like in the case of separating a crime from a tort/delict and an administrative offence) should be dangerousness which is described by the objective elements (the manner of committing the act, the object (its nature, size), harmful consequences) and the subjective elements (the subject) of a particular *corpus delicti*.
14. The crime of abuse of office (Art. 228 of the CC) is separated from the professional misconduct of abuse of office according to the element of the consequence of serious harm and by the subject. The element of serious harm is of mixed character and open to evaluation, and manifests not only as pecuniary but also as non-pecuniary damage

which allows subjective and divergent interpretation by users of law, whereas a list of particular amounts or criteria to describe this harm is not provided and cannot be provided neither by the legislator, nor by the case-law. The extended list of subjects that might be liable for the crime of abuse of office includes not only civil servants but also persons that are working in or have certain powers in private legal entities or have the right to act on behalf of such legal entities, as well as persons that provide public services or are engaged in professional activities, but in case they commit the crime, it is necessary to establish a connection and significance to civil service and public interests.

AUTHOR'S PUBLICATIONS RELATED TO THE SUBJECT OF THE DISSERTATION

1. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Šmeižimo kriminalizacijos pagrįstumas ir tikslingumas: kai kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė (Validity and expediency of criminalising defamation: analysis of certain objective elements of the *corpus delicti*). *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 39-54.
2. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. *Ultima ratio* principo samprata (The concept of the *ultima ratio* principle). *Teisė*, 2015, nr. 97, p. 116-134.

PAPERS PRESENTED BY THE AUTHOR AT INTERNATIONAL CONFERENCES

In 2015, the author participated in the third international conference of doctoral students and young researchers 'Security as the Purpose of Law' organised by Vilnius University Faculty of Law (together with other members of the international network of doctoral studies, Faculty of Law at J. W. Goethe-University (Frankfurt am Main, Germany), Faculty of Law at Ouest-Nanterre-La Défense University (Paris, France), and Faculty of Law at University of Lodz (Łódź, Poland). A paper on the topic of 'Defamation as a Criminal Offence in the Context of the Protection of Freedom of Expression' was presented and published in a special publication of the conference (Available online:

<<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-Students-and-young-researchers-2015.pdf>>).

In 2017, the author participated in the fifth international conference of doctoral students and young researchers ‘How Deep is Your Law? Brexit. Technologies. Modern conflicts’ organised by Vilnius University Faculty of Law (together with other members of the international network of doctoral studies, Faculty of Law at J. W. Goethe University (Frankfurt am Main, Germany), Faculty of Law at Ovest-Nanterre-La Défense University (Paris, France), and Faculty of Law at University of Lodz (Łódź, Poland). A paper on the topic of ‘Criminal Liability for Terrorism in the European Union in the Context of the *Ultima Ratio* Principle’ was presented and published in a special publication of the conference (Available online: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2017.pdf>>)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Aušra Dambrauskienė was born on 25 June 1988 in Klaipėda, Lithuania.

Education:

2007	Graduated Klaipėda ‘Ažuolynas’ gymnasium <i>cum laude</i> .
2007–2012	Full-time continuous studies in Vilnius University, Faculty of Law.
2012	Degree of master of laws (specialisation of criminal justice).
2012–2016	Doctoral studies in Vilnius University, Faculty of Law, Department of Criminal Justice.

Professional experience:

July – August 2010	Internship at the Supreme Administrative Court of Lithuania.
2011	Internship at the office of the prosecutor for the state of Vilnius city district.

July 2011 Internship in Germany, office of the prosecutor for the state of the city of Cologne, in Criminology Service in Düsseldorf, and in Land Court in Wuppertal.

Since 2012 Judge Assistant at the Supreme Administrative Court of Lithuania, Department of Legal Assistance.

SUMMARY OF THE RESEARCH IN LITHUANIAN
ULTIMA RATIO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS KRIMINALIZUOJANT
VEIKAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE
(Reziūmė)

Tyrimo problematika ir aktualumas. Baudžiamosios atsakomybės nustatymas už tam tikrus žalingus, pavojingus ir visuomenėje smerktinus poelgius (kriminalizacija) XX–XXI amžių laikotarpiu tiek kitose valstybėse, tiek Lietuvoje itin suaktyvėjo, motyvuojant būtinumu labiau saugoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, ekonomiką, šeimą, dorovę ir kitus gėrius.

Atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę, ir iki naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir Baudžiamasis kodeksas, BK) priėmimo, ir jį priėmus (2000 m.) iki pat šiol stebima pakankamai aktyvi veikų kriminalizacija, kuri ne tik kad praktiškai nepasiekia nusikalstamumo kontrolės tikslo, bet dar ir didina baudžiamosios justicijos išlaidas, neretai sukelia papildomas nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo bei teisės normų nenuoseklumo, neaiškumo, neekonomiškumo problemas. Aktyvi baudžiamoji teisėkūra taip pat kelia ir „kriminalinės“ visuomenės sukūrimo pavojų. Be to, baudžiamosios teisės pobūdis, kuris reikalauja užtikrinti ne tik pagrindinių teisiškai saugotinių interesų, bet ir pagrindinių (fundamentalių) asmens teisių apsaugą, suponuoja poreikį turėti arba nustatyti kriterijus ar principus, leidžiančius apriboti ir įvertinti valstybės vykdomą nusikalstamumo kontrolės veiklą.

Lietuvos moksliniuose darbuose tokios baudžiamosios politikos represyvumo įvertinimas bei jos (ap)ribojimo priemonių klausimas nagrinėjamas labai fragmentiškai. 2005 m. baudžiamosios teisės moksle pabrėžta, kad Lietuva jau penkiolika metų vykdo nepriklausomą baudžiamąją politiką, tačiau jos analizei ir vertinimui skiriama labai mažai dėmesio. Po 2005 m. Lietuvoje pasirodė tik keli moksliniai darbai baudžiamosios politikos tema *in genere*. Tačiau daugiau dėmesio buvo skiriama atskiroms tos politikos dalims ir aspektams, pavyzdžiui, bausmių analizei, kai kurių subjektų baudžiamosios atsakomybės analizei arba kai kurių konkrečių nusikalstamų veikų (sudėčių, kriminalizacijos) analizei.

Atsižvelgiant į tai, manytina, kad svarbu padėti pagrindą būtent išsamesniam kompleksiniam Lietuvos baudžiamosios politikos vertinimui ir moksliniam tyrimui, siekiant nustatyti baudžiamosios atsakomybės siaurimo galimybes ir būdus. Todėl šiame tyrime atlikta būtent sisteminė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje numatytų konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo analizė *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu.

Tokį pasirinkimą pirmiausia lėmė tai, jog siekiant išspręsti minėtas baudžiamosios justicijos problemas, t. y. apriboti baudžiamąją politiką, šiame procese ypač svarbus yra pirmasis baudžiamosios politikos lygmuo – baudžiamųjų įstatymų leidyba, kuriai pirmajai tenka užduotis įvertinti veikų kriminalizacijos poreikį, o šiam lygmeniui Lietuvos baudžiamosios teisės moksle taip pat skiriama nedaug dėmesio, kadangi labiau koncentruojamasi į teismų praktiką, iš esmės tik fragmentiškai paliečiant kai kurių veikų kriminalizacijos klausimą. Taip pat baudžiamosios politikos ribojimo galybės, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje (pvz., galimybė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą (BK 75 str.), atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40 str.), paskirti švelnesnę bausmę, nei įstatymo nustatyta (BK 54 str. 3 d., 62 str.) ir pan.), kurioms, kaip minėta, baudžiamosios teisės moksle yra skiriamas nemažas dėmesys, iš esmės susijusios su jau taikoma baudžiamąja atsakomybe ir jos švelninimu ar palengvinimu, tačiau ne su baudžiamosios atsakomybės už konkrečią veiką atsisakymu, kuris įgyvendinamas įstatymų leidėjui dekriminalizuojant konkrečias veikas. Be to, pats dekriminalizacijos procesas kartu su dejuridizacija ir depenalizacija yra viena iš svarbiausių bei griežčiausių baudžiamosios teisės sistemos ribojimo (baudžiamojo liberalizmo) formų. Būtent ši veikų (de)kriminalizacijos teorija ir išskiria reikalavimus, kriterijus arba filtrus, kurie iš dalies riboja įstatymų leidėjo diskreciją kuriant baudžiamuosius įstatymus. Vienu iš tokių kriterijų laikytinas baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*) (lot. paskutinis argumentas, paskutinė priemonė) principas, mokslinėje literatūroje dar vadinamas paskutinės (griežčiausios) priemonės principu, reiškiantis, jog baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama, kai nėra alternatyvių ir efektyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose (pavyzdžiui, civilinėje, administracinėje ir pan.). Todėl siekiant nustatyti, ar Lietuvos valstybės baudžiamoji politika ir nusikalstamumo kontrolė nėra pernelyg neribota, ar Lietuvos valstybė teisėtai

ir pagrįstai yra kriminalizavusi tam tikras visuomenei žalingas veikas, tinkamiausias tyrimas, manytina, yra būtent Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų kriminalizacijos įvertinimas *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu, atsižvelgiant į kitų rūšių teisinės atsakomybės už šias veikas nustatymo ir taikymo galimybę. Galiausiai, tyrimo aktualumą pagrindžia ir tarptautinių organizacijų, institucijų bei mokslininkų pozicija konkrečių nusikalstamų veikų (de)kriminalizacijos bei apskritai baudžiamosios politikos represyvumo klausimais.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog šis darbas yra aktualus tuo, kad jame, atsižvelgiant į baudžiamojo liberalizmo tendencijas ir būtinumą riboti valstybės baudžiamąją politiką, kompleksiškai tiriamas pagrindinis Lietuvos baudžiamasis įstatymas konkrečių veikų kriminalizacijos aspektu, įvertinant tokios kriminalizacijos tikslingumą bei pagrįstumą, atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės, *ultima ratio* principą, kam iki šiol nebuvo skiriama pakankamai dėmesio. Tai kartu reiškia ir Lietuvos valstybės baudžiamosios politikos represyvumo atitinkamą įvertinimą, tarptautinių standartų bei Lietuvos įsipareigojimų pripažinimą.

Tyrimo objektas ir tikslas. Šio tyrimo objektas yra veikų kriminalizacija nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo aspektu. Atsižvelgiant į tai, kad šis objektas gali būti analizuojamas tiek teisės taikymo, tiek baudžiamosios teisės kūrimo aspektais, šiuo atveju pasirinktas būtent pastarasis, t. y. bendraja prasme siekiama nustatyti, ar Lietuvos valstybės baudžiamoji politika ir nusikalstamumo kontrolė nėra pernelyg neribota, ar Lietuvos valstybė teisėtai ir pagrįstai yra kriminalizavusi tam tikras veikas, atsižvelgiant į kitų rūšių teisinės atsakomybės už šias veikas nustatymo galimybę. Kitaip tariant, pagrindinis šio disertacinio tyrimo tikslas – įvertinti, kaip įgyvendinamas baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*), principas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje kriminalizuojant tam tikras veikas.

Konkrečių nusikalstamų veikų, kurių kriminalizacijos tikslingumas ir pagrįstumas analizuojamas šiame tyrime, pasirinkimą būtent ir lėmė jų santykis su kitų rūšių teisės pažeidimais – civilinės teisės pažeidimais, administraciniais ir tarnybiniais nusižengimais. Todėl, analizuojant šių nusikalstamų veikų kriminalizacijos tikslingumo bei pagrįstumo klausimą, ieškoma takoskyros tarp jų bei kitų rūšių teisės pažeidimų, tokiu būdu atsakant ir į klausimą, ar ir kaip įgyvendinamas baudžiamosios atsakomybės

už šias veikas, kaip paskutinės, kraštutinės priemonės (*ultima ratio*), principas. Taip pat konkrečių nusikalstamų veikų pasirinkimą jų įvertinimui *ultima ratio* principo aspektu lėmė jų kriminalizacijos problemos santykinis aktualumas bei nevienareikšmis vertinimas baudžiamosios teisės moksle bei praktikoje (pvz., šmeižimo nusikalstamos veikos atveju yra nuomonių ir dėl jos dekriminalizacijos, ir dėl kriminalizacijos). Nemažą įtaką pasirinkimui turėjo ir tokių veikų paplitimas, aktyvus baudžiamosios atsakomybės už jas taikymas arba, atvirkščiai, pakankamai retai taikoma baudžiamoji atsakomybė (pvz., radinio pasisavinimas (BK 185 str.). Siekiant išvengti besikartojančių konkrečių nusikalstamų veikų tyrimų, šiuo atveju taip pat pasirinktos tos nusikalstamos veikos, kurios kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo prasme nebuvo (išsamiai) analizuotos kitų teisės mokslininkų darbuose. Galiausiai – konkrečių tiriamų nusikalstamų veikų pasirinkimą lėmė ir problematikos teismų praktikoje gausa bei šio tyrimo apimtis (ribos).

Atsižvelgiant į tai, atrinktos ir analizuojamos tokios nusikalstamos veikos – šmeižimas (BK 154 str.), radinio pasisavinimas (BK 185 str.), neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.), kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.), apgaulingas bei aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 222 ir 223 str.), nusikaltimai aplinkai (BK XXXVIII skyrius) ir piktnaudžiavimas (BK 228 str.).

Taigi, šiame darbe atsiribota nuo Baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje įtvirtintų baudžiamųjų teisinių priemonių taikymo ribojimo, t. y. represijos ekonomiškumo, galimybių analizės, taip pat nuo nusikalstamos veikos sudėties sankcijos, ją sudarančių bausmių sistemos, proporcingumo, jų taikymo, realizavimo klausimų. Teismų praktika šio tyrimo metu remiamasi tik tiek, kiek būtina atskleisti problematiką, su kuria susiduriama praktikoje taikant baudžiamąją atsakomybę už analizuojamas nusikalstamas veikas. Pirmiausia, pasitelkiant teismų praktiką, nustatoma, dėl kurių nusikalstamų veikų (jų sudėčių) aiškinimo bei taikymo (kvalifikavimo) praktikoje kyla daugiausia problemų, t. y. kurių nusikalstamų veikų atribojimas nuo kitų teisės pažeidimų praktiškai sukelia daugiausia problemų, po to teismų praktikos pagalba identifikuojami problematiškiausi atrinktų nusikalstamų veikų sudėčių požymių sampratos bei aiškinimo klausimai, tampantys pagrindu nagrinėti šių veikų kriminalizacijos tikslingumo bei pagrįstumo klausimą. Be to, su užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis

panašiomis ar analogiškoms nusikalstamoms veikoms tiriamos nusikalstamos veikos lyginamos tik tiek, kiek būtina atskleisti šių konkrečių nusikalstamų veikų sudėčių požymių sampratą nacionaliniame kontekste.

Tyrimo uždaviniai. Išsikelto darbo tikslo siekiama įgyvendinant šiuos uždavinius: 1) nustatyti *ultima ratio* principo ištakas (kilmę), identifikuoti šio principo „pirmtakus“ ir apžvelgti jo vystymosi raidą; 2) atskleisti šio principo esmę, identifikuoti jo turinį sudarančius elementus bei nustatyti jo teisinę reikšmę ir vietą baudžiamosios teisės principų sistemoje; 3) išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje įtvirtintas atitinkamas nusikalstamas veikas, įvertinant jų kriminalizacijos pagrįstumą bei tikslingumą *ultima ratio* principo aspektu; 4) pateikti išvadas bei identifikuotų teorinių ir praktinių problemų, susijusių su *ultima ratio* principo įgyvendinimu, galimus sprendimus (pasiūlymus).

Disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga ir šaltiniai. Vienintelė išsamesnio pobūdžio *ultima ratio* principo teorinė bei praktinė jo įgyvendinimo (iš esmės teismų praktikoje) analizė Lietuvoje, atlikta O. Fedosiuk, pasirodė gana neseniai, t. y. 2012 m. šio autoriaus straipsnyje. Kitų Lietuvos mokslininkų darbuose tiek iki 2012 m., tiek iki šiol apie *ultima ratio* principą tik užsimenama. Pavyzdžiui, V. Justickis, V. Pavilonis bei G. Švedas apie šį principą užsiminė kalbėdami apie kriminalizavimą (decriminalizavimą) ir jo kriterijus. Kalbant apie konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos bei jų atirbojimo nuo kitų teisės pažeidimų klausimus, paminėtinas A. Čaplinsko, A. Dapšio ir J. Misiūno, O. Fedosiuk, E. Gruodytės, G. Ivoškos, K. Janušauskaitės, G. Kuncevičiaus, L. Pakštaičio, V. Piesliako, D. Prankos indėlis, tačiau tai labiau fragmentiniai tyrimai, be to, iš esmės ne *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu. Taigi, tiek nuosekliai, išsamiai ir kompleksinei paties *ultima ratio* principo, jo teisinės reikšmės arba statuso (ypač įstatymų leidyboje) analizei, tiek veikų kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu (t. y. šio principo praktinės reikšmės) analizei Lietuvos baudžiamosios teisės moksle nėra paskirta nė vieno mokslinio darbo.

Priešingai nei Lietuvoje, užsienio mokslinėje literatūroje darbų, skirtų *ultima ratio* principo ir jo reikšmės baudžiamosios teisės sistemoje analizei, kur kas gausiau. Vienas iš paskutiniųjų platesnio pobūdžio tiriamųjų *ultima ratio* principo darbų – 2012 m. vasario 2-4 d. tarptautiniame teisės sociologijos institute Oñati (Ispanija) vykusio

seminaro „Ultima Ratio: Is the General Principle at Risk in our European Context?“ (Ultima ratio: ar bendrasis principas yra pavojuje mūsų europiniame kontekste?) pagrindu parengtas šio instituto leidinys, kuriame surinktos teisės mokslininkų (tokių, kaip K. Touri, P. Minkkinen, C. F. Stuckenberg, S. Melander, R. Wendt, S. Haggemüller ir kt.) publikacijos įvairiais *ultima ratio* principo teoriniais bei praktiniais klausimais, tokiais, kaip teorinis požiūris į *ultima ratio*, *ultima ratio* post-nacionaliniame kontekste, *ultima ratio* ir proporcingumas, *ultima ratio* ir teisminis sprendimų priėmimas.

Šiam tyrimui pagrindą padėjo švedų Uppsalos universiteto baudžiamosios teisės profesorius N. Jareborg, įnešęs nemažą indėlį į *ultima ratio* principo teisinės reikšmės analizę. Jam oponavo filosofijos profesorius D. Husak, pateikęs skeptišką požiūrį į *ultima ratio* principo taikymą. Įvairiais aspektais *ultima ratio* principą, jo santykį su kitais teisės principais ir nuostatomis, reikšmę ribojant baudžiamosios teisės sistemą, baudžiamąją politiką tiek anksčiau, tiek vėliau daugiausiai analizavo ir iki šiol analizuoja ir nemenkas būrys Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų, pavyzdžiui, W. Hassemer, R. Hefendehl, H. H. Jescheck, T. Weigend, H. Jung, K. Lüderssen, C. Nestler-Tremel, E. Weigend, C. Prittwitz, J. Wessels, W. Beulke, W. Wohlers, T. Vormbaum ir kt. Taip pat paminėtinas ir, pavyzdžiui, M. Kaiafa-Gbandi, M. Böse įdirbis analizuojant *ultima ratio* principą ir su juo susijusius kitus bendruosius baudžiamosios teisės principus Europos Sąjungos (toliau – ir ES) teisės kontekste. Be to, šio tyrimo aspektu paminėtini ir Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai, pavyzdžiui, V. Kudriavcev, A. Naumov, N. Lopashenko, N. Tagancev.

Galiausiai kompleksinį, sisteminį ir išsamesnį disertacinio pobūdžio tyrimą 2011 m. pristatė Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkas C. Trendelenburg, analizavęs *ultima ratio* principo įgyvendinimą ekonominio pobūdžio teisės pažeidimų (t. y. nelegalios prekybos akcijomis tarp bendrovės narių bei įmonės privedimo prie pabaigos [likvidavimo, bankroto ir pan.]) kriminalizacijos (baudžiamumo) atveju.

Taigi pats *ultima ratio* principas, jo teisinė reikšmė bei jo kontekste analizuotini veikų kriminalizacijos klausimai plačiau nenagrinėti tik Lietuvoje, tačiau užsienio valstybių teisės literatūroje šia tema galima rasti daugiau tyrimų.

Būtent remiantis iš esmės užsienio teisine literatūra, šiame darbe ieškota *ultima ratio* principo „pirmtakų“, kilmės užuomazgų bei apžvelgta jo vystymosi raida.

Analizuoti tokių mokslininkų, kaip K. Amelung, J. M. F. Birnbaum, J. Feinberg, C. Roxin ir kt., kurie iš esmės didžiausią dėmesį skyrė baudžiamosios teisės abolicionistinei, minimalistinei tendencijai, lėmusiai baudžiamosios teisės kritinių judėjimų atsiradimą ir, žinoma, tokių priemonių, kaip *ultima ratio* principas, pripažinimą, darbai.

Rašant šį darbą taip pat išanalizuoti tiek užsienio, tiek Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų parašyti darbai, kuriuose kalbama apie *ultima ratio* principo sampratą, jo teisinę reikšmę, vietą teisės principų sistemoje. Šios analizės pagrindą sudarė Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų O. Fedosiuk, V. Justickio, V. Pavilionio ir G. Švedo darbai, užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų D. Husak, N. Jareborg, C. Prittwitz, K. Touri ir kt., darbai.

Siekiant nustatyti nusikalstamos veikos ir kitų teisės pažeidimų atbigo kriterijus, be jau minėtų Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų, taip pat remtasi ir A. Abramavičiaus, A. Čaikovski, A. Čaplinsko, A. Dapšio, J. Misiūno, D. Prankos, ir kt., nagrinėjusių būtent šiuos klausimus, tyrimų rezultatais.

Konkrečių nusikalstamų veikų (sudėties) analizės ir kriminalizacijos klausimams nagrinėti pasitelkti ir tokių Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų, kaip M. Girdausko, J. Prapiesčio, A. Gutausko, G. Ivoškos, G. Kuncevičiaus, L. Pakštaičio, J. S. Pečkaičio, V. Piesliako ir kt. darbai.

Apskritai disertaciniam tyrimui svarbūs buvo ir kitų Lietuvos baudžiamosios ir ne baudžiamosios teisės mokslininkų darbai bei komentarai, pavyzdžiui: R. Burdos, S. Kuklianskio, T. Girdenio, E. Gruodytės, L. Meškio, I. Jarukaičio, K. Jovaišo, E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės, P. Ragausko, E. A. Vitkutės, R. Kaziliūnaitės, G. Kuncevičiaus, V. Kosmačaitės, M. Maksimaičio, A. Marcijono, B. Sudavičiaus, A. Milinio, A. Vosyliūtės, A. Pikelio, J. Prapiesčio, A. Baranskaitės, P. Selilionio, S. Šedbaro, P. Veršekio ir kt. Taip pat ir užsienio teisės mokslininkų, tokių, kaip A. Ashworth, M. C. V. Clarkson, M. D. Dubber, M. Kaiafa-Gbandi, L. Kramer, D. Milo, V. Mitsilegas, N. Peršak, J. Pradel, J. Schonsheck, K. W. Simons, K. Tiedemann ir kt.

Pagrindinis norminis šio tyrimo šaltinis – BK. Taip pat remtasi kitais Lietuvos Respublikos teisės aktais, kaip antai: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksu, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo

įstatymu, Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymu ir kt.

Svarbu pažymėti ir tai, kad išanalizuotas Lietuvos Respublikos Seimui pateiktų BK pakeitimų projektų, jų aiškinamųjų raštų bei lydimosios medžiagos turinys, leidęs nustatyti tiek santykinės tam tikrų veikų kriminalizavimo priežastis, tiek įvairių teisės praktikų bei teisės mokslininkų nuomones tuo klausimu, tiek ir tai, į kokių Europos šalių teisėkūros bei teisės mokslo patirtį ar Europos Sąjungos teisės aktus ir doktriną atsižvelgta formuojant atitinkamų nusikalstamų veikų sudėtis Lietuvos BK.

Antrajai tyrimo daliai didelę reikšmę turėjo teismų praktikos analizė. Darbe daugiausia remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija. Taip pat analizuota Lietuvos Respublikos I ir II instancijos teismų praktika bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai.

Darbe taip pat naudotasi tarptautiniais ir ES teisės aktais (pavyzdžiui: 2003 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, Europos Komisijos 2011 m. Komunikatu Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas“ ir kt.). Analizuoti šiam tyrimui reikšmingų užsienio šalių baudžiamieji įstatymai (Estijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Vokietijos ir kt.).

Galiausiai – tyrimo objektui svarbūs buvo ir įvairių valstybinių institucijų, pavyzdžiui: Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir kt. surinkti statistiniai duomenys ir kita medžiaga.

Tyrimo mokslinis naujumas bei praktinė reikšmė. Tai yra pirmoji sisteminė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies analizė *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu Lietuvoje. Be to, tai yra apskritai pirmas vieno iš baudžiamosios teisės principų disertacinės apimties tyrimas Lietuvoje. Pirmiausia apibrėžiamas *ultima ratio* principo turinys, nustatomos jo istorinės ištakos ir identifikuojami jo „pirmtakai“, konstatuojama jo teisinė reikšmė ir vieta baudžiamosios teisės principų sistemoje. Toliau moksliniame tyrime kompleksiskai nagrinėjami

atitinkamų nusikalstamų veikų kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo klausimai ne tik išimtinai baudžiamosios teisės (ir baudžiamosios politikos), tačiau ir santykio su kitais teisės pažeidimais (t. y. civiliniu teisės pažeidimu, administraciniu teisės pažeidimu ir tarnybiniu nusižengimu) kontekste.

Taip pat pirmą kartą išanalizuota pakankamai gausi Lietuvos teismų praktika nuo BK priėmimo ir įsigaliojimo kiekvienos analizuojamos nusikalstamos veikos atveju ir nustatytos šių nusikalstamų veikų sudėčių požymių aiškinimo bei taikymo problemos. Taip pat surinkti statistiniai bylų, kuriose kaltinimai buvo pareikšti būtent šių nusikalstamų veikų padarymu, duomenys.

Praktine prasme šis tyrimas apsversto šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje uždraustų atitinkamų nusikalstamų veikų (t. y. šmeižimo, radinio pasisavinimo, neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo, nusikaltimų aplinkai ir piktnaudžiavimo) kriminalizacijos būtinybę ir pateikia šios problemos galimus sprendimo būdus ir pasiūlymus.

Tyrimo metodai. Darbe naudoti įprastiniai baudžiamojoje teisėje taikomi tyrimo metodai, iš kurių svarbiausieji – loginis, sintezės, lingvistinis, istorinis, sisteminis, lyginamasis ir dokumentų analizės.

Loginis ir sintezės tyrimo metodai taikyti viso darbo rašymo metu. Šių metodų naudojimas leido suformuoti tyrimo koncepciją, įvykdyti išsikeltus tyrimo uždavinius ir suformuluoti galutines išvadas bei pasiūlymus.

Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant tam tikrų darbe vartojamų sąvokų reikšmę, pavyzdžiui: „*ultima ratio*“, „požymis“, „radinys“, „versliškumas“ ir pan.

Istorinis tyrimo metodas taikytas tiek aiškinantis *ultima ratio* principo kilmę, analizuojant teisės mokslo darbus, tiek atliekant baudžiamųjų įstatymų raidos analizę, kai kurių nusikalstamų veikų sudėčių tyrimo metu, pavyzdžiui, II darbo dalyje, atskleidžiant neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla nusikalstamos veikos bei jos atitinkamų sudėties požymių įtvirtinimo BK aplinkybes ir priežastis.

Sisteminis tyrimo metodas labiausiai atsispindi II darbo dalyje, kurioje analizuotos atitinkamų nusikalstamų veikų sudėčių sąsajos su kituose teisės aktuose (pvz., Lietuvos

Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse) įtvirtintomis analogiškoms ar panašiomis kitų teisės pažeidimų sudėtimis (jų požymiais) bei nagrinėtas šių nusikalstamų veikų santykis su kitomis nusikalstamomis veikomis bei BK nuostatomis ir kt.

Lyginamasis metodas naudotas lyginant tarpusavyje galiojančią ir netekusią galios teisinį reguliavimą, teisės aktų projektus, skirtingų mokslininkų idėjas. Šio metodo taikymas taip pat padėjo atskleisti egzistuojančius Lietuvos bei kitų šalių baudžiamųjų įstatymų atitinkamų nuostatų skirtumus, įvertinti jų panašumus bei leido parodyti, kaip vienas ar kitas klausimas yra reguliuojamas kitose valstybėse.

Dokumentų analizės metodo panaudojimas leido tyrimo medžiagą papildyti statistiniais duomenimis bei praktiniais pavyzdžiais.

Ginamieji teiginiai. 1) *Ultima ratio* principo esmė – baudžiamoji atsakomybė, labiausiai suvaržanti asmens teises ir laisves priemonė, tiek kuriant baudžiamąjį įstatymą, tiek jį taikant, turi būti pasitelkiama tik išimtiniu atveju, kai kitos tiek teisinio, tiek neteisinio pobūdžio priemonės yra nepakankamos, siekiant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos tikslo.

2) *Ultima ratio* principo turinį sudaro: a) tam tikra poveikio priemonė – baudžiamoji atsakomybė; b) tam tikra sąlyga – nebuvimas alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nepageidaujama elgesiui uždrausti kitose teisės šakose; c) pakankamo pavojingumo teisės pažeidimas, kuriuo kėsiamasi į svarbiausius individui, visuomenei ir valstybei teisinius gėrius. Principo turinys taip pat apima tiek vidinį, tiek išorinį aspektus bei įstatymų leidybos ir teisės taikymo aspektus.

3) *Ultima ratio* principas dėl konstitucinės jurisprudencijos jam suteikiamo ypatingo statuso, jo sąsajos su pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos postulatu bei konstituciniu proporcingumo principu, laikytinas imperatyviu, savarankišku teisės principu, o pagrindinė jo pasireiškimo sritis – baudžiamųjų įstatymų leidyba – suteikia jam specialiojo savarankiško baudžiamosios politikos principo reikšmę.

4) *Ultima ratio* principo įgyvendinimas kriminalizuojant konkrečias veikas baudžiamajame įstatyme pasireiškia per baudžiamosios atsakomybės bei kitų teisinės atsakomybės rūšių taip pat nusikalstamos veikos ir kitų teisės pažeidimų atribojimą, kurį lemia pagrindinės teisinės atsakomybės rūšių funkcinės kryptys, bendrieji ir juos

apibūdinantys konkretūs objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, ir per kitų (švelnesnių) teisinių priemonių efektyvumo įvertinimą.

5) *Ultima ratio* principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ne visada tinkamas dėl nusikalstamų veikų požymių neaiškumo ir netikslumo (pvz., „galinčią paniekinti ar pažeminti“), gausaus vertinamųjų požymių vartojimo (pvz., „versliškumas“), sudėčių blanketiškumo (pvz., nusikalstamos veikos aplinkai), o tai lemia ne tik pernelyg didelę vertinimo erdvę įstatymo taikytojui, bet ir nepakankamai aiškų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų – civilinių, administracinių ir tarnybinių, atribojimą, prioritetą teikiant ne šioms švelnesnėms, o griežtesnėms – baudžiamosioms teisinėms priemonėms.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, dvi dėstymo dalys, išvados ir pasiūlymai, disertacijai rengti naudotų šaltinių sąrašas bei paskelbtų autorės mokslinių straipsnių disertacijos tema sąrašas.

Pirmojoje tyrimo dalyje atskleidžiami *ultima ratio* principo teoriniai pagrindai, t. y. *ultima ratio* idėjos ištakos ir raida, *ultima ratio* principo samprata (esmė, turinys, reikšmė bei vieta baudžiamosios teisės principų sistemoje).

Antrojoje tyrimo dalyje vertinamos atskiros nusikalstamos veikos *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu – atskleidžiamos pagrindinės problemos atribojant šias nusikalstamas veikas nuo kitų teisės pažeidimų, aiškinant šių nusikalstamų veikų sudėties požymius, analizuojama teismų praktika šiais klausimais, nurodomos pagrindinės tendencijos, lyginama su panašiu teisiniu reguliavimu užsienio valstybėse, jų teismų praktika, doktrina, įvertinamas analizuojamų nusikalstamų veikų kriminalizacijos tikslingumas ir pagrįstumas kitų teisinės atsakomybės rūšių nustatymo kontekste. Šioje disertacijos dalyje taip pat nustatomi bendrieji nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, t. y. civilinės teisės pažeidimų, administracinių nusižengimų ir tarnybinių nusižengimų, atribojimo kriterijai.

Tyrimo pabaigoje pateikiamos svarbiausios tyrimo išvados bei pasiūlymai.

Tyrimo išvados ir pasiūlymai.

1. Baudžiamosios teisės moksle vystytos baudžiamojo liberalizmo idėjos, koncepcijos ir teorijos apie nusikaltimo materialiąją pusę, teisinių gėrių apsaugą, pavojų jiems, visuotinės, socialinės žalos principą, iš pradžių buvusios diskusijų apie valstybės baudžiamųjų įgaliojimų ribas, baudžiamosios teisės subsidiarumą bei

fragmentiškumą objektu, vėliau – baudžiamosios teisės legitimumo kriterijumi, nusakančiu baudžiamosios teisės esmę ir paskirtį, bei įsitvirtinusi konstitucinėje jurisprudencijoje bei teismų praktikoje ar net baudžiamajame įstatyme, davė pradžią *ultima ratio* idėjai, reiškiančiai, kad baudžiamųjų teisinių priemonių turi būti imamasi neišvengiamu – kraštutiniu atveju.

2. *Ultima ratio* principas baudžiamojoje teisėje reiškia, kad baudžiamosios atsakomybės už tam tikrą socialiai nepageidaujamą elgesį nustatymas ir taikymas, kaip griežčiausia, labiausiai asmens teises ir laisves suvaržanti, valstybės reakcijos į tokį nepageidaujamą elgesį forma, galimas tik išimtinu atveju, kai tai neišvengiamai būtina ir kai tokiam elgesiui uždrausti ir jį kontroliuoti kitos tiek teisinio, tiek neteisinio pobūdžio priemonės yra nepakankamos, neefektyvios.
3. *Ultima ratio* principo turinio elementai: a) baudžiamoji atsakomybė, kaip tam tikra socialiai nepageidaujamo elgesio poveikio priemonė; b) nebuvimas alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose; c) pakankamo pavojingumo socialiai nepageidaujamas elgesys (teisės pažeidimas), kuriuo kėsiniama į svarbiausius individui, visuomenei ir valstybei teisinius gėrius. *Ultima ratio* principas taip pat atlieka baudžiamosios teisės sistemos darnos regulatoriaus vaidmenį (vidinis turinio aspektas) bei lemia baudžiamosios teisės ir kitų teisinės sistemos sričių santykį (išorinis turinio aspektas). Taip pat *ultima ratio* principas veikia tiek kuriant, tiek taikant teisę.
4. *Ultima ratio* principo teisinė reikšmė svyruoja nuo mokslinės rekomendacijos teisėkūrai iki konstitucinio principo. Dėl konstitucinės jurisprudencijos suteikiamo ypatingo statuso šiam principui, dėl jo sąsajos su pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos postulatu bei konstituciniu proporcingumo principu, *ultima ratio* laikytinas ne mokslinė rekomendacija teisėkūrai ar įstatymų leidybos etikos principu, tačiau imperatyviu, savarankišku teisės principu. Tai, kad *ultima ratio* principas pirmiausia reiškiasi įstatymų leidybos srityje, kriminalizacijos procese nubrėžiant įstatymų leidėjui diskrecijos ribas, lemia, jog *ultima ratio* laikytinas specialiuoju savarankišku baudžiamosios politikos principu.
5. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimas pirmiausia pasireiškia per vis dar vyraujančias pagrindines baudžiamosios teisės (atsakomybės) ir civilinės teisės (atsakomybės) funkcines kryptis – nubaudimą ir kompensavimą, ir jų

įgyvendinimo arba teisinio reguliavimo metodus. Atribojant konkrečias nusikalstamas veikas ir civilinės teisės pažeidimus, taip pat reikšmingi ir bendrieji, būdingi visoms nusikalstamoms veikoms, požymiai, iš kurių reikšmingiausiu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina ir teisminė praktika pripažįsta pavojingumą, bei specialūs konkrečios nusikalstamos veikos požymiai, atsispindintys jos sudėtyje ir apibūdinantys minėtus bendruosius nusikalstamos veikos požymius, t. y. objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, iš kurių šiuo atveju reikšmingiausi – veikos padarymo būdas, priemonės ir įrankiai, kaltės formos ir rūšys, tikslai ir motyvai. Papildomu kriterijumi ar aplinkybe gali būti laikomas ir kreditoriaus teisinės padėties arba civilinių sutarčių vykdymo objektyvus apsunkinimas.

6. Šmeižimo nusikalstamos veikos (BK 154 str.) kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo problema pasireiškia per objektyviųjų sudėties požymių abstraktumą ir vertinamąjį pobūdį bei jų subjektyvų, skirtingą ir ne visada tinkamą aiškinimą ir taikymą teismų praktikoje, taip pat – tiek per garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės santykį, tiek per šmeižimo nusikalstamos veikos ir asmens garbės ir orumo civilinio teisės pažeidimo santykį. Vis dėlto šmeižimo kriminalizacija būtina, tačiau tik ypatingais, išimtiniais, kraštutiniais atvejais. Siūlytina atsisakyti pagrindinės šmeižimo sudėties bei šmeižimą kvalifikuojančio požymio – visuomenės informavimo priemonės panaudojimo, šmeižimą nusikalstama veika laikyti, kai šmeižiama, jog asmuo neva padarė nusikalstamą veiką, šmeižiami valstybės vadovas, teisėjai, kiti valstybės pareigūnai ir tarnautojai, arba kai šmeižimas sukelia arba gali sukelti sunkias pasekmes, didelę žalą (nuostolius) tam tikriems interesams, taip pat atsisakyti laisvės atėmimo bausmės.
7. Radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos (BK 185 str.) kriminalizacijos pagrįstumą ir tikslingumą pagrindžia didelis jos pavojingumas konkrečiam asmeniui, visuomenės ar valstybės teisėms bei teisėtiems interesams, apibūdinamas didele rasto turto verte (viršijančia 250 MGL dydžio sumą) arba didele moksline, istorine ar kultūrine rastų vertybių reikšme. Jei dėl didelės radinių vertės (ypač lobio atveju) kyla tam tikrų abejonių, kad ji pateisina šios nusikalstamos veikos pavojingumą, tai didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė rastų vertybių reikšmė labiausiai apibūdina radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos pavojingumo požymį ir pagrindžia šios

veikos kriminalizaciją. Kitais atvejais civilinei atsakomybei dėl jos atlyginančio ir kompensuojančio pobūdžio teiktinas prioritetas.

8. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus Europos Bendrijų (Europos Sąjungos) finansinių interesų apsaugos aspektu, taip pat nacionalinės kilmės lėšų panaudojimo reguliavimo ir tinkamos apsaugos būtinybę, BK 206 straipsnyje (kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstama veika) paliktina tik baudžiamoji atsakomybė už paramos, subsidijos ar kitų dotacijų iš viešųjų šaltinių (biudžetų ar atitinkamų fondų) lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, jei tokios lėšos yra didelės vertės – viršija 250 MGL dydžio sumą. Tokiu būdu atsisakytina baudžiamosios atsakomybės už kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, nesant jokių pavojingų padarinių, tačiau paliktina baudžiamoji atsakomybė už kredito ar paskolos (viršijančių 250 MGL dydžio sumą) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką ir jų negražinimą laiku bei didelės turtinės žalos kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui padarymą.
9. Nusikalstama veika ir administracinis nusižengimas atribojamas pagal kiekybinį pavojingumo laipsnio kriterijų, kurį apibūdina objektyvių ir subjektyvių konkrečios veikos sudėties požymių (dažniausiai – dalyko, veikos pobūdžio, padarinių ir kt.) visuma, bei, remiantis vokiškąja teisine tradicija, pagal kokybinį kriterijų – *moralinio smerktinumo* kategoriją.
10. BK 202 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos (neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla) sudėties požymius būtina sieti su šios normos saugoma vertybe, susijusia su esminiais teisiniais reikalavimais, keliamais ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos legalumui, pakankamai didelio kiekio pajamų gavimu, tokios veiklos tęstinumu, ir kitais požymiais, kurie atskleistų tokios veiklos sąsajumą su baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe, t. y. kad tokia veikla pažeidžia nustatytą vertimosi ekonomine veikla tvarką ir prieštarauja sąžiningos verslininkystės principams. Siūlytina versliškumo požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik stambaus masto požymį, požymį „kitokiu neteisėtu būdu“ pakeisti tikslesne formuluote – „kitokiu neteisėtu pagrindu“, bei panaikinti BK 202 straipsnio 2 dalį, t. y. dekriminalizuoti vertimąsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla.

11. Galutinis pačios buhalterinės apskaitos vedimo tikslas, įvairūs praktiniai netvarkingos (nusikalstamos) apskaitos ketinimai bei siekiai (pasisavinti, iššvaistyti svetimą, patikėtą turtą, išvengti mokesčių ir pan.) suponuoja išvadą, jog dabartinis BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo nusikalstamų veikų sudėčių konstravimas būtinuoju ir skiriamuoju baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą apskaitos tvarkymą padarinių požymiu laikant negalėjimą visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, koreguotinas, tokių veikų būtinaisiais padariniais numatant „didelę žalą“, ją suprantant plačiai – kaip žalą ne tik individualiems, tačiau ir visuomeniniams, valstybės finansiniams interesams, ir jos dydį siejant su pakankamai didelės sumos (250 ar 500 MGL) mokesčių nesumokėjimu, turto pasisavinimu ar kitais sunkiais padariniais (pvz., bankrotu). BK 223 straipsnyje numatyto aplaidaus apskaitos tvarkymo sudėtis taip pat koreguotina, visas tris šiame straipsnyje nurodytas veikas traktuojant kaip padaromas tik dėl neatsargumo, todėl siūlytina BK 223 straipsnį papildyti nauja antrąja dalimi (dabartinę laikant atitinkamai trečiąja), kurioje aiškiai būtų nurodoma šių veikų kaltės forma, t. y. jog asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos padarytos dėl neatsargumo.
12. Prioritetine teisinės atsakomybės už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus rūšimi laikytina administracinė atsakomybė, o tik išimtiniais atvejais, kai aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimai yra tikrai rimti ir sukelia didelę žalą aplinkai, asmenims, visuomenei ar valstybei, už jų padarymą galima baudžiamoji atsakomybė. Dabartinis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse galiojantis nusikalstamų veikų aplinkai reguliavimas ne visiškai atitinka šią poziciją – daugelis nusikalstamų veikų aplinkai sudėtyse aprašytų požymių yra vertinamieji, be to, iš esmės visos tokių veikų sudėtyse yra blanketinės, nukreipiančios į kitus aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus, o tai sukelia ne tik baudžiamąjį įstatymo aiškumo, jo taikymo problemas, tačiau ir šių nusikalstamų veikų bei administracinių nusižengimų už aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimus atribojimo problemą, taigi, ir *ultima ratio* principo tinkamo įgyvendinimo baudžiamajame įstatyme problemą. Taip pat šių nuostatų pagrindu esantys Europos Sąjungos teisės

aktai kritikuojami būtent dėl atitikties stokos bendriesiems ES bei baudžiamosios teisės principams, ypač *ultima ratio* principui.

13. Nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo atribojimo pagrindiniu kriterijumi, kaip ir nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo bei administracinio teisės pažeidimo atribojimo atveju, taip pat laikytinas pavojingumas, kurį apibūdina konkrečios veikos sudėties objektyvieji – veikos padarymo būdas, dalykas (jo pobūdis, dydis), žalingi padariniai, ir subjektyvieji – subjektas, požymiai.
14. Piktnaudžiavimo nusikalstamą veiką (BK 228 str.) nuo piktnaudžiavimo tarnybinio nusižengimo skiria didelės žalos padarinių požymis bei subjektas. Didelės žalos požymis yra mišraus bei vertinamojo pobūdžio, pasireiškiantis ne tik turtine, tačiau ir neturtine žala, todėl tai leidžia jį įvairiai, taigi, subjektyviai ir nevienodai interpretuoti teisės taikytojui, o konkretaus dydžio ar kriterijų sąrašo šiai žalai apibūdinti tiek įstatymų leidėjas, tiek teismų praktika nepateikia ir negali pateikti. Išplėstas piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos subjektų ratas apima ne tik valstybės tarnautojus, tačiau ir asmenis, dirbančius ar turinčius tam tikrus įgaliojimus privačiuose juridiniuose asmenyse arba turinčius teisę veikti šių juridinių asmenų vardu, teikiančius viešąsias paslaugas arba užsiimančius profesine veikla, tačiau jų nusikalstamos veikos atveju būtina nustatyti sąsają bei reikšmę valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Šmeižimo kriminalizacijos pagrindumas ir tikslingumas: kai kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė. *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 39-54.
2. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 2015, nr. 97, p. 116-134.

AUTORĖS PRANEŠIMAI, PRISTATYTI TARPTAUTINĖSE MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

2015 m. autorė dalyvavo trečiojoje tarptautinėje Vilniaus universiteto Teisės fakulteto (kartu su kitais tarptautinio teisės doktorantūros studijų tinklo dalyviais – Frankfurto prie Maino J. W. Goethe universiteto Teisės fakulteto, Paryžiaus Ouest-Nanterre-La Défense universiteto Teisės fakulteto ir Lodzės universiteto Teisės fakulteto) doktorantų ir jaunųjų teisėtyrininkų konferencijoje „Saugumas kaip teisės tikslas“ (angl. „Security as the Purpose of Law“). Pristatytas pranešimas tema „Šmeižimas kaip nusikalstama veika saviraiškos laisvės apsaugos kontekste“ (angl. „Defamation as a Criminal Offence in the Context of the Protection of Freedom of Expression“), publikuotas specialiaame konferencijos leidinyje (Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-Students-and-young-researchers-2015.pdf>>).

2017 m. autorė dalyvavo penktojoje tarptautinėje Vilniaus universiteto Teisės fakulteto (kartu su kitais tarptautinio teisės doktorantūros studijų tinklo dalyviais – Frankfurto prie Maino J. W. Goethe universiteto Teisės fakulteto, Paryžiaus Ouest-Nanterre-La Défense universiteto Teisės fakulteto ir Lodzės universiteto Teisės fakulteto) doktorantų ir jaunųjų teisėtyrininkų konferencijoje „Kiek gili yra jūsų teisė? Brexit. Technologijos. Šiuolaikiniai konfliktai“ (angl. „How Deep is Your Law? Brexit. Technologies. Modern conflicts“). Pristatytas pranešimas tema „Baudžiamoji atsakomybė už terorizmą Europos Sąjungoje *ultima ratio* principo kontekste“ (angl.

„Criminal Liability for Terrorism in European Union in the Context of the Ultima Ratio Principle“), publikuotas specialiaame konferencijos leidinyje (Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2017.pdf>>).

INFORMACIJA APIE AUTORE

Aušra Dambrauskienė gimė 1988 m. birželio 25 d. Klaipėdoje, Lietuvoje.

Išsilavinimas:

- 2007 m. su pagyrimu baigta Klaipėdos „Ažuolyno“ gimnazija.
- 2007–2012 m. dieninės vientisosios studijos Vilniaus universiteto Teisės fakultete, 2012 m. įgytas teisės magistro laipsnis (Baudžiamosios justicijos specializacija).
- 2012–2016 m. dieninės doktorantūros studijos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedroje.

Profesinė patirtis:

- 2010 m. liepos–rugpjūčio mėn. profesinė praktika Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme.
- 2011 m. profesinė praktika Vilniaus miesto apylinkės prokuratūroje.
- 2011 m. liepos mėn. profesinė praktika Vokietijoje (Kiolno (Köln) miesto prokuratūra, Kriminologinė tarnyba Diuseldorfe (Düsseldorf), Žemės teismas Vupertalyje (Wuppertal).
- Nuo 2012 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (Teisinės pagalbos skyriaus) teisėjo padėjėja.